

Ampt Epe

Nr 112 – oktober 1995

REDAKTIE: Th. te Riele-ter Laak, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen,
telefoon 0578-571304

Het blad verschijnt 4 keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'

'AMPT EPE' HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich onder meer tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van de Gemeente Epe

Lidmaatschap f 22,50 per jaar

Bestuur:

Voorzitter: W. Terwel
Apeldoornseweg 41 – 8172 EH Vaassen
Telefoon 0578-571455

Sekretaresse: Th. te Riele-ter Laak
Dorpsstraat 12 – 8171 BP Vaassen
Telefoon 0578-571304

Penningmeester: W. van Putten
Hoofdstraat 80 – 8162 AL Epe
Telefoon 0578-613579

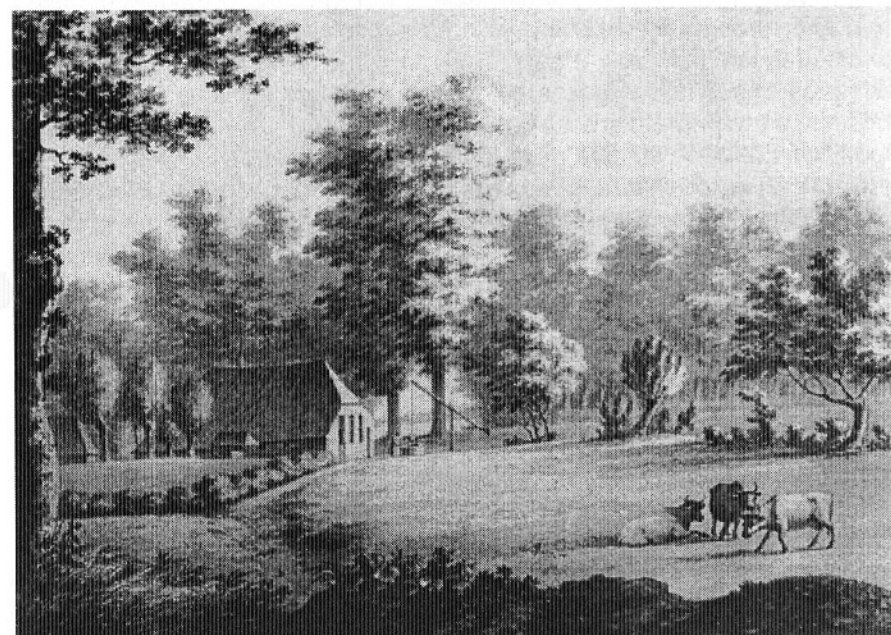
Leden: M. Endendijk
J. C. Kreffer

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester 'Ampt Epe'
I.S.S.N. nr 0166-2023

Ontginning van woeste gronden in de 19e eeuw

Dit artikel vormt de inleiding voor een volgend verhaal, waarin ik zal proberen de rol te belichten, die Charles le Chevalier heeft gespeeld bij ontginning en landbouwvernieuwing in deze streek. Landelijk gezien was het geen indrukwekkende bijdrage en ook in Gelderland waren hem landgoedeigenaren voorgegaan die grotere oppervlakten in cultuur hadden gebracht. Wat echter zal opvallen is zijn grote persoonlijke betrokkenheid.

In de tweede helft van de 18e eeuw was het begonnen, dat enkele grootgrondbezitters, die tot dusver hun bezit voornamelijk als jachtterrein hadden beschouwd, aandacht gingen schenken aan verbetering van de landbouw en ontginning van woeste grond. Het was een verschijnsel dat zich over Europa verspreidde en dat zijn oorsprong had in Frankrijk bij de Physiocraten. Zij beschouwden de natuur, en in het bijzonder de landbouw, als bron van alle welvaart. In wetenschappelijke genootschappen probeerde men elkaar van de schoonheid van de natuur te overtuigen en van de nieuwste theorieën en werkmethoden op landbouwgebied op de hoogte te brengen. Hiertoe behoorde ook het streven om woeste gronden te ontginnen.

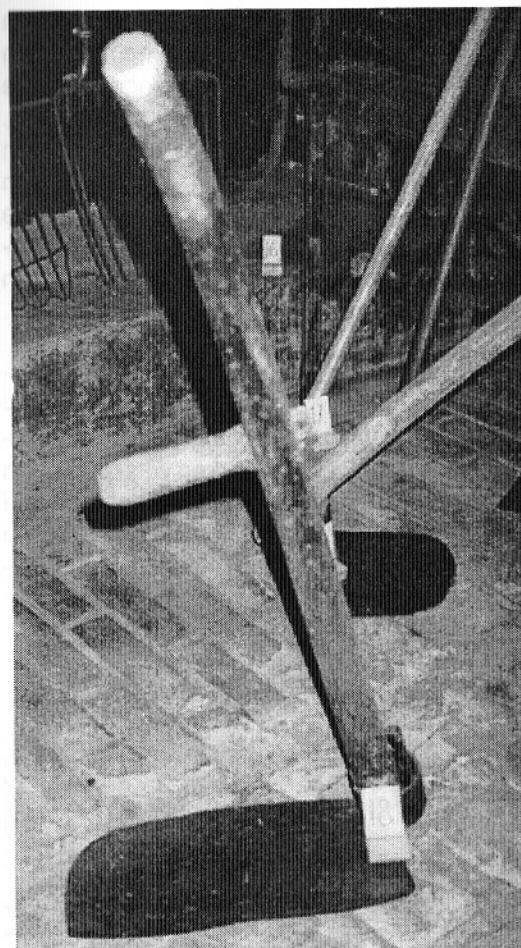
Tongeren, 1811.

Aan het einde van de 18e eeuw bestond Nederland voor een derde deel uit woeste gronden. Daarmee werden gronden bedoeld die aan de natuur waren overgelaten en door de mens niet werden gebruikt voor land- of bosbouw. Het grootste deel van de woeste gronden was heide, verder zandverstuivingen, hoogveen en moerasveen. Volgens een opgave van Lorié in het boekje van Salfeld over „de ontginningen der Nederlandsche Heiden” trof men in 1866 in de streek IJsseloever met de gemeenten Epe en Apeldoorn, 25.000 ha woeste gronden aan, tegen 7.100 ha bouwland, 2.000 ha weide, 2.900 ha hooiland en 10.000 ha bos.

Temidden van die woeste gronden lagen de dorpen en buurschappen, waar boeren landbouw bedreven en vee hielden. Landbouw was hoofdzaak en al er een keuze gemaakt kon worden, werden de akkers (essen) op de hoger gelegen gronden aangelegd, waar niet voor afwatering behoefte te worden gezorgd. Daar werden winterrogge en boekweit verbouwd en aardappelen voor eigen gebruik.

Op de zandgronden werd het leven van de boeren beheerst door het produceren van mest. Daarvoor zorgden koeien en schapen. Bij gebrek aan voldoende geschikt weiland waren de boeren niet in staat veel koeien te houden. 's Zomers graasde het vee op dorre gronden waar hier en daar wat gras te vinden was, en in de winter op stal werden zij gevoerd met hooi, stro en koeken. Voor de kleine boeren was dit laatste een zware kostenpost. In de zomer stonden de koeien 's nachts ook op stal om voor mest te zorgen. Die mestproductie was doorgaans ontoereikend, waardoor schapen het tekort moesten aanvullen. De grootte van de kudde hing af van de omvang van het bedrijf en zal in de meeste gevallen niet meer dan 80 à 100 schapen zijn geweest. Zij werden overdag van de schaapskooi naar de heide gebracht. Het gebied waar zij geweid werden onder toezicht van een herder werd schapendrift genoemd. Het komt ook wel voor dat de weg naar het heidegebied schapendrift wordt genoemd, terwijl hiervoor ook wel de naam „toedrift” wordt gebruikt (J. Hofman). Het recht van schapendrift was het recht dat de boer bezat om zijn schapen te weiden. Dat kon op heide of veen van de mark zijn, maar ook op particuliere- en domeingronden. Bij de beschrijving van het werk van Le Chevalier zal blijken dat plaggen steken en schapendrift ook wel nadrukkelijk verboden werden. Grondeigenaren wilden zeker geen schapen op hun heide hebben wanneer zij plannen maakten om bos aan te leggen. De schapen zorgden ervoor dat de jonge aanplant snel verdween. Voor de heide die men vrij van bomen wilde houden vormde dit weer een voordeel.

In een schaapskooi of schaaresschot, wat evenals de koeienstal een potstal was, werd de mest verzameld. De schaapskooi was opgetrokken uit hout met een dak van stro en de wanden waren aan de buitenonderzijde afgedekt met plaggen. De vloer van leem lag wel een meter onder het maaiveld en werd

Plaggenzicht, Veluws Streekmuseum „Hagendoorns Plaatse”.

bedekt met strooisel, bestaande uit heideplaggen. De heide werd afgeplagd met behulp van een schop of een zicht. Om het wortelgestel de kans te geven zich te herstellen, mocht dat niet te diep gebeuren. Als op de juiste diepte van 5 centimeter werd gestoken, kon de heide zich in vier jaar herstellen. Doordat de schapen elke nacht naar binnen werden gehaald raakte de bodem van dunne plaggen doordrenkt van gier en bedekt met mest, dat werd ingetrapt. Na verloop van tijd werd een nieuwe laag plaggen opgebracht en dit ging zo door tot de vloer zo hoog kwam te liggen, dat de schapen met hun ruggen de dakspanten begonnen te naderen. Dan werd de mest op het bouwland gebracht of, als dat zo uitkwam, naast de schaapskooi opgeslagen. Hieruit is duidelijk dat voor het landbouwbedrijf op de zandgronden veeteelt onontbeerlijk was. Hoewel de getallen wel eens verschillen, wordt gemiddeld gesteld dat voor deze vorm van bemesting een op-

pervlakte aan heide nodig was, dat tien maal het landbouwoppervlak bedroeg. Het beslag dat op de heide werd gelegd bestond niet alleen uit het afplaggen ten gerieve van de potstal. Afgemaaide heide werd gebruikt door bezembinders en als brandstof voor bakkersovens. Zwaardere plaggen dienden als wand- of dakbedekking van hutten en schuren. Niet altijd werd er op deskundige manier gewerkt, waardoor de heide geen kans kreeg zich te herstellen en er zandverstuivingen ontstonden. In de voorgaande eeuwen vormde het een groot probleem, dat voortdurend de aandacht vroeg en door middel van beperkende- of verbodsbepalingen werd bestreden.

Terug naar de grootgrondbezitters, die eind 18e, begin 19e eeuw hun aandacht gingen richten op verbetering van de landbouw en ontginning van woeste gronden. Met dit laatste werd bedoeld het in cultuur brengen van die gebieden, zodat zij geschikt zouden zijn voor landbouw, veeteelt of bosbouw. Voorbeelden van pioniers die wij overal in de literatuur tegenkomen zijn Staring van de Wildenborch, Daendels in de Heerder Dellen, Van den Borch van Verwolde en Buys Ballot op Welna. Het waren gebieden van enkele honderden hectaren die in cultuur waren gebracht. Veel andere grootgrondbezitters lieten liever hun jachtterrein in tact en kapitaalkrachtige lieden staken liever hun geld in de handel dan in ontginning.

Naast woeste gronden in particulier bezit waren er de gemeenschappelijke gronden, waar sinds eeuwen de Markegenootschappen bestonden en Domeingronden van de Rijksoverheid. Zou de vonk van de ontginning en landbouwhervorming ook op deze groepen overspringen? Bij de Marken was daar geen sprake van. Daar overheerste de mening dat de heide van groot belang bleef voor het weiden van schapen en het leveren van plaggen voor de potstal. Men wilde daarom ook niet van verdeling der Marken weten. Hoewel de markedeling een apart verhaal is, hangt hij nauw samen met de mogelijkheden voor ontginning.

Schaapskooien op Tongeren, 1899.

Bij het beschouwen van het verzet tegen ontginning wijst Venema in „De Hooge Veluwe” op de problemen die zouden zijn ontstaan als wel op grote schaal zou zijn ontgonnen. Er zou een overproductie zijn ontstaan waarvoor men afzetgebieden had moeten zoeken. Daarvoor was vervoer nodig over de weg en dat was een zwak punt, want de wegen waren slecht. De nieuw ontgonnen gronden zouden mest nodig hebben gehad, die ter plaatse niet voldoende voorhanden was. Aankoop en vervoer van andere soorten mest zou te duur worden. Bij de beschrijving van het werk van Le Chevalier zal ook steeds blijken dat het de kosten zijn die de boeren doen afzien van andere dan de traditionele bemestingsmethoden.

De belangstelling van de Rijksoverheid wordt gemarkeerd in 1800 door de benoeming van Jan Kops, ooit doopsgezind predikant in Leiden, tot Commissaris voor de landbouw. Op zijn initiatief werd in elk departement een commissie van landbouw benoemd. De vraag is of het gevolgen heeft gehad voor het ontginnen van Domeingronden. De Gelderse commissie van landbouw, die in 1807 had onderzocht waarom niet meer woeste gronden werden ontgonnen, concludeerde in zijn rapport „dat het aanleggen van bouwland en grasland in woeste gronden een slechte rekening gaf”. Er werd gewezen op de belastingdruk, het recht van schaapsdriфт, het bestaan van Marken en de armoede en het gebrek aan kennis bij de boeren. Vermindering van oppervlakte heide zou een nadelige invloed hebben op de landbouw. Er werd geadviseerd stimuleringsmaatregelen te nemen om markegronden te kunnen verdelen en de domeingronden te verkopen.

In 1843 werd door het Domeinbestuur aan een aantal gemeenten, waaronder Epe, heide- en zandgronden afgestaan tegen 50 en 70 cent per ha. Voorwaarde was dat het gemeentebestuur de woeste gronden zelf zou ontginnen of ter ontginning uitgeven of zou verkopen, naar mate een en ander in het belang der gemeente raadzaam werd geacht. Er werd veel grond verkocht en wij zullen later zien dat Le Chevalier daar ook zijn deel van had. Van ontginning door de gemeente kwam weinig terecht.

De Rijksoverheid ging in Drente de ontginning zelf ter hand nemen als maatregel ter bestrijding van armoede en werkloosheid. In 1818 werd op initiatief van generaal Johannes van den Bosch, de man van het cultuurstelsel in Indië, de Maatschappij van Weldadigheid opgericht. Het doel was fabrieksmatige inrichtingen te stichten om goederen te produceren die anders zouden moeten worden ingevoerd. Verder was het doel woeste gronden te ontginnen teneinde kolonies van armen te stichten, die landarbeid zouden moeten doen. De kolonie Frederiksoord kwam hier uit voort, genoemd naar Prins Frederik, beschermheer van de Maatschappij en vervolgens Wilhelminaoord en Willemsoord. Er werd inderdaad ontgonnen maar een groot deel van de

mensen, dat hier werd ingezet, was ongeschikt voor het werk: armlastigen, bedelaars en veel weeskinderen. Het project strandde en eindigde in 1859 als Rijksbedelaarsgesticht.

Op de Veluwe zien wij dat de ontginningen halverwege de 19e eeuw nog steeds kleinschalig zijn en worden uitgevoerd door enthousiaste particuliere grondeigenaren. Pas tegen het einde van de eeuw vindt een echte doorbraak plaats, waarvoor verschillende oorzaken zijn te noemen. De houding van de boeren was geleidelijk veranderd, er werd kunstmest gebruikt en in 1886 kwam de Markenwet tot stand, die uiteindelijk de verdeling van de marken op gang bracht. Tenslotte ging er een grote stimulerende werking uit van de oprichting van de Nederlandse Heidemaatschappij in 1888 en Staatsbos beheer in 1900.

J. C. Kreffer.

Literatuur:

- Prof. dr. H. Blink, Woeste gronden, ontginning en bebossing in Nederland voormaals en thans, N.V. Boek- en Kunstdrukkerij v.h. Mouton & Co., 's Gravenhage, 1929;
- M. Brinkgreve, De Ontginning onzer heidevelden, Utrecht, L. E. Bosch en Zoon, 1887;
- Dr. H. B. Demoed, Mandegoed Schandegoed, de Markeverdelingen in Oost-Nederland in de 19e eeuw, De Walburg Pers, Zutphen, 1987;
- Henriëtte Gorter, Landgoed Welna, een bos met een verleden, De Boschgeest, Epe, 1990;
- J. Hofman, Ontginning van de heidevelden in de gemeente Arnhem in de 19e eeuw: een oriënterend onderzoek, Vereniging „Gelre” Bijdragen en mededelingen deel LXXIV, Arnhem, 1983;
- J. M. G. van der Poel, Heren en Boeren, een studie over de commissiën van landbouw (1805-1851), H. Veenman en Zonen, Wageningen, 1949;
- Dr. A. Salfeld en dr. J. Lorié, De ontginning der Nederlandsche Heiden en het gebruik van hulpmeststoffen, Arnhem, P. Gouda Quint, 1890;
- Dr. L. Th. D. A. Venema, De Hooge Veluwe, Zutphen, W. J. Thieme en Cie, 1933.

Met dank aan de heer G. Kouwenhoven voor enkele kanttekeningen, die in uitgewerkte vorm in de tekst zijn verwerkt.

Adolf Frederik Henri de l'Espinasse, geneesheer en verloskundige in Vaassen

Als in 1847 de Vaassense dokter J. J. Gefken na één jaar Vaassen alweer verlaat en naar Wehl vertrekt, komt het gemeentebestuur van Epe weer in actie door het oproepen van sollicitanten voor deze functie. Men wint informatie in over „sommige derzelven” en het gemeentebestuur besluit:

„tot genees- en Heelmeester te Vaassen, op een tractement van Een honderd gulden jaarlijks te benoemen en aan te stellen de Heer A. F. H. de l'Espinasse, Doctor in de genees- en verloskunde, thans als zodanig te Voorst fungerende. Daar echter deze vergadering van oordeel was, dat ten plattenlande, vooral behoefte bestaat aan eenen Heelkundigen, aan den gezegden Heer De l'Espinasse vroeger had te kennen gegeven het denzelven aangenaam zoude zijn, zoo Z.W.E.G. konde besluiten van in de chirurgie te promoveren, danwel een examen als heelkundige te ondergaan, welk voorstel door genoemden Heer is aangenomen. Weshalve door deze vergadering bepaald wordt om aan deze benoeming de verplichting te verbinden dat gezegde Heer De l'Espinasse binnen den tijd van drie jaren na heden in de chirurgie zal promoveren of een heelkundig examen afleggen. En zal extract dezes aan Heeren Gedeputeerde Staten ter goedkeuring worden gezonden en daarna aan den benoemden tot commissie”.

En dan kan dokter De l'Espinasse in Vaassen aan de slag. Bij de geboorte van zijn eerste kind, een dochtertje, in 1851, blijkt hij gehuwd te zijn met de in Amsterdam geboren Albertina Johanna Cockart. Dit huwelijk heb ik in Epe niet kunnen vinden, mogelijk dat hij nog in Voorst is getrouwd.

In 1852 wordt het gezin nog uitgebreid met een zoon terwijl in 1858 nog een dochtertje het levenslicht ziet.

Het gemeenteverslag over 1859 vermeldt: „De geneesheer te Vaassen Dr. A. F. H. de l'Espinasse berigt ons dat de toeloop van koortslijders uit omliggende gemeenten vrij aanzienlijk was. Niet slechts van Uttel en Garderen, Elburg, Doornspijk, maar zelfs over den IJssel uit Olst en Wijhe kwamen belanghebbenden om zich van de door hem sedert eenige jaren met goed gevolg aangewende koortsdroppels te voorzien”. De koortsdroppels komen verder in dit verhaal nog aan de orde, maar eerst duiken er andere problemen op.

Aan de notulen van de raadsvergadering van 2 februari 1852 ontleen wij het volgende:

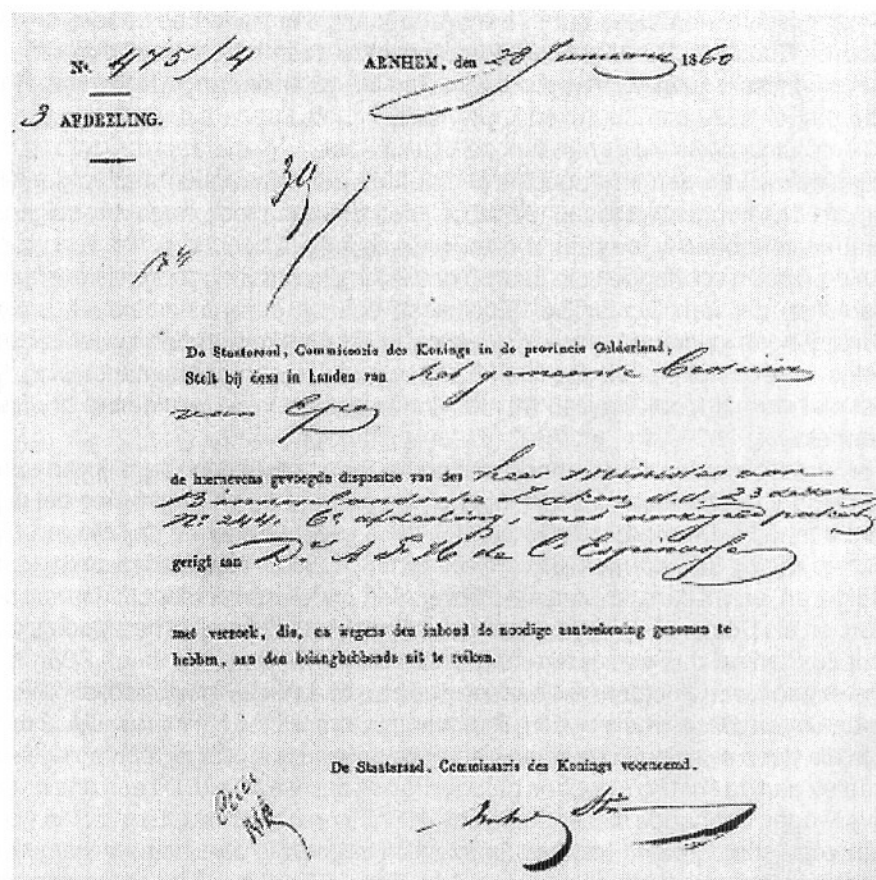
„Omtrent de herbenoeming van den Heer De l'Espinasse brengt de voorzitter in het midden, dat hij hoewel ongaarne, zijns ondanks gedrongen is dit college te kennen te geven, dat gezegde Heer in het jaar 1847 te Vaassen is aangesteld, op uitdrukkelijke voorwaarde dat hij binnen drie jaren zoude promoveren in de heelkunde, of een heelkundig examen voor eene geneeskundige commissie afleggen, dat hieraan echter nimmer is voldaan. Dat hij als

eenig lid van den vorigen Raad alhier aanwezig gemeend had dit niet te mogen verzwijgen, te meer nog in aanmerking genomen de handelswijze dezer vergadering tegenover den onderwijzer Tieman, (de Vaassense schoolmeester), en stelt derhalve voor:

- 1e aan den Heer De l'Espinasse bij wijze van extract uit de notulen te kennen te geven dat hij nog voor den 1e January aan deze zijne opgenomene verplichting zal behoren te voldoen.
- 2e Burgemeester en Wethouders te magtigen om het aan den Heer De l'Espinasse toekomende tractement over het loopende jaar niet uit te betalen alvorens aan zijne verbindtenis voldaan te hebben. De Heer Sanders vindt goed den Heer De l'Espinasse aan zijne verplichting ten deze te houden doch wenschte het voorstel van den voorzitter in zoverre te wijzigen, dat de jaarwedde tot 1 January aanstaande op de gewone wijze zal worden uitbetaald. De Heer P. Heering Hzn. spreekt in gelijke zin. In omvraag gebragt zijnde wordt het voorstel des voorzitters, met de wijziging van den Heer Sanders met negen tegen drie stemmen aangenomen".

Zo wordt dan de Vaassense dokter van dit gemeenteraadsbesluit op de hoogte gebracht, maar deze laat dit niet op zich zitten en in de raadsvergadering van 19 augustus 1852 komt het volgende aan de orde.

Wordt gelezen eene missive van Dr. A. F. H. de l'Espinasse te Vaassen, waarbij de schrijver met ter zijde stelling van de historische wording van den eisch tot het promoveren of afleggen van een examen in de heilkunde, in het midden brengt, dat hem dien eisch nimmer officieel is medegedeeld en dat hij, toen hem dit verlangen werd bekend gemaakt, uitdrukkelijk tijd en wijze aan zich heeft voorbehouden, dat wat betreft het feitelijke, zijne hoedanigheid als Med. et artis obstr Doctor, hem de uitoefening verzekert den practijk in haren geheelen omvang, behalve het doen van groote operatien, dat hij gedurende ruim tien jaren die practijk heeft uitgeoefend en op geene moeilijkheden gestuit is, dat hij steeds een ieder heeft geholpen, dat toch bij groote operatien altijd wettelijk meer dan één arts vereischt wordt, dat het hem ondoenlijk is zijne practijk gedurende zes weken te verlaten, dat de geldelijke opofferingen meer bedragen dan zijn tractement in drie jaren, dat het de gemeente niet onverschillig kan zijn een gepromoveerden geneesheer in haar midden te bezitten, die het vertrouwen der ingezetenen heeft, terwijl zoo veele grootere en welvarende gemeenten zich met eenen Plattelands Heelmeester of Hulp-geneesheer moeten behelpen, dat hij derhalven uit de niet opheffing van de door het lid v. d. Feltz in de vergadering van 2 february 1852 geopperde moeilijkheden niet anders zou kunnen opmaken dan bewijs van persoonlijk wantrouwen, 't welk hem geene andere keuze zou overlaten dan te bedanken en bij 't eerste redelijke uitzigt deze gemeente te verlaten, dat hij eindelijk bij gunstige beslissing verzoekt eene instructie inhoudende zijne regten en verplichtingen.

Deze missive wordt gesteld in handen eener commissie bestaande uit de Heeren Scholten, Heering en Mulder, teneinde daaromtrent te adviseren". De commissie gaat voortvarend van start en al in de vergadering van 11 september 1852 komt hun verslag ter tafel.

„De commissie in wier handen de missive werd gesteld van Doctor De l'Espinasse van den 16 augustus j.l. heeft de eer daaromtrent het volgende rapport uit te brengen, wenschende dat de Raad zich daarmede moge vereenigen. Vooreerst hebben wij de zaak zoo nauwkeurig mogelijk onderzocht en ons alle stukken doen voorleggen die daarop betrekking hadden en daaruit is ons niet gebleken dat aan Doctor De l'Espinasse ooit op eene officieele wijze de verplichting is opgelegd om een examen in de chirurgie te doen, wel is dat volgens het notulenboek door den Raad bepaald, maar in zijne aanstelling is het niet vermeld, ook konden wij niet vinden dat het in de geleidende brief is vermeld.

Ten andere moeten wij erkennen, dat gedurende het vijfjarige verblijf van den Adressant geene reclames zijn ingekomen omtrent de chirurgie, dus dat wij niet kunnen beweren dat zulks ook tot eene groote behoefte zal zijn, en bij aldien wij bij dat examen blijven volharden, Doctor l'Espinasse zulks zal weigeren, en wij dan genoodzaakt waren een anderen ambtsdoctor te beroepen, en als Doctor l'Espinasse dan te Vaassen bleef, dat wellicht het zoude zijn, wat zouden wij dan voor een ambtsdoctor kunnen beroepen.

Dat er voor twee Doctoren te Vaassen geen bestaan is zullen wij niet behoeven te betoogen. Dat er veele andere Plattelands Gemeenten Medicinae Doctoren zijn die geen examen in de chirurgie hebben gedaan en dat zij toch ook geen gebrek aan de chirurgie hebben geleden is ook dan waarheid. Dit een en ander overwogen hebbende stellende wij U M.H. voor om Doctor de l'Espinasse van zijn verplichting om een heelkundig examen te doen te ontslaan, en hem ten spoedigste eene Instructie ter hand te stellen en die nu in dit geval wat uitgebreider en omvattender te maken. Vaassen, den 6den September 1852, geteekend L. Mulder, P. Heering Hzn. en G. Scholten Bzn.

Niemand over dit rapport het woord vragende wordt met algemeene stemmen besloten dit rapport aan te nemen en aan Doctor de l'Espinasse te kennen te geven dat de Raad hem ontheft van de verplichting om in de chirurgie te promoveren of daarin een heelkundig examen af te leggen".

Dan wordt het stil rond de Vaassense dokter, en het duurt tot eind 1859 voordat de dokter weer in de belangstelling komt. In de uitgaande brieven van het gemeentebestuur trof ik de volgende brief aan door de Eper burgemeester verzonden aan de commissaris des Koning van Gelderland.

„Epe, den 6 december 1859.

Met terugzending van het adres van Dr. A. F. H. de l'Espinasse te Vaassen, mij geworden met Ued. missive van de 5 dezer nr. 5349/17, houdende aanvraag om octrooi voor de uitvinding van een tinctuure tegen de tusschenpoozende koorts, heb ik de eer Ued mede te deelen dat adressant,

die als een zeer bekwaam geschikt Geneesheer bekend staat, het voorgewend middel met de heilzaamste gevolgen reeds aan verscheidene lijdens heeft toegediend, dat de toepassing daarvan zich niet slechts tot ingezetenen mijner gemeente bepaalt, doch in verschillende andere provincien dit middel met de beste gevolgen in praktijk is gebragt en verscheidene lijdens hieraan hun herstel te danken hebben. Met opzicht tot de financieelen toestand van adressant moet ik opmerken dat hij tot de gegoedste ingezetenen van Vaassen behoort, dat hij zowel ter plaatse zijner inwoning als elders algemeen vertrouwen geniet, hebbende hij als wetenschappelijk mensch alom groote verdienste. Het komt mij voor dat zowel zijn praktijk als zijn huwelijk met eene niet onbemiddelde vrouw genoegzame waarborg opleveren om de voorgenomen uitvinding ten uitvoer te leggen en in het belang der lijdende menscheid acht ik het wenschelijk en noodzakelijk dat adressant's aanvraag om octrooi door de Koning worde ingewilligd, terwijl hierdoor mede het gevaar voor vervalsching der uitvinding voorkomen wordt.

de burgemeester".

De ambtelijke molens werken toch wel vlot want eind januari 1860 komt er bij het gemeentebestuur van Epe via de provincie al een verzegeld pakket binnen met het verzoek dit aan Dr. A. F. H. de l'Espinasse uit te reiken.

Ongetwijfeld het verleende octrooi!

In 1863 houdt doktor De l'Espinasse het in Vaassen voor gezien. Op 2 juni 1863 wordt door notaris Van Dielen nog een kleine verkoping gehouden die de kapitale som van f 5,85 opbrengt, inclusief f 0,10 voor een hoepelpaard. 20 juni 1863 verhuist het echtpaar met één zoon en twee dochters naar Hasselt.

In het gemeenteverslag over 1863 lezen wij:

„nog moeten wij vermelden dat de kundige en geschikte gemeentearts te Vaassen Dr. A. F. H. de l'Espinasse de gemeente heeft verlaten en zich te Hasselt heeft gevestigd, zulks tot groot leedwezen der gansche gemeente wier achting en genegenheid hij in ruime mate had verworven en die hij ten volle waardig was".

W. Terwel.

Nadat ik dit artikel had samengesteld bleek mij dat in de „Kroniek" het mededelingenblad van de oudheidkundige kring Voorst, 17e jaargang nummer 4, 1994 een artikel is gepubliceerd over doktor A. F. H. de l'Espinasse over de periode dat hij in Voorst praktizeerde.

De schrijver hiervan is dr H. Reynders.

Het ongewenste grafmonument

In 1902 vestigt zich als arts te Vaassen de 30-jarige Jan Christiaan Metz. Bij zijn komst is hij nog ongehuwd maar aan zijn vrijgezellenbestaan komt snel een einde, want in december van hetzelfde jaar treedt hij in het huwelijk met de acht jaar oudere schrijfster Marie Catharina Koning.

Marie is al elf jaar getrouwd geweest met de medicus H. W. Marx, maar dit huwelijk was in 1899 ontbonden.

In september 1913 komt de schoonmoeder van Dr. Metz, Anna Maria Kaemmerer op 78-jarige leeftijd te overlijden.

Op het Vaassense kerkhof wordt in vak I een graf nummer 170 aangekocht waarin zij op 6 september wordt begraven.

26 september van het volgende jaar overlijdt op 42-jarige leeftijd Dr. J. C. Metz en op 29 september 1914 wordt hij eveneens in graf nummer 170 ter aarde besteld.

De weduwe Marie Metz-Koning vertrekt in februari 1915 naar Zwolle. Het verblijf in Zwolle duurt maar kort want in januari 1916 is zij al weer terug. Nu blijft zij tot juli 1921 in Vaassen wonen om dan definitief te vertrekken naar Wijk aan Zee en Duin.

3: London, Brit. Mus., aus Kraannon

De godin Hekate.

J. H. B. BECKING.
NOTARIS.

Vaassen, 23 Nov. 1921.

Aan Heeren
Burgemeester en Wethouders
der gemeente

Ede. Eze.
Edelachtbare Heeren,

In antwoord op een geslacht Schrij-
ven van 15 daze waarin u mij opgaaf
vraagde van voorstelling en grootte van
het beeld dat Mevr. Metz-Koning Ver.
Zocht heeft op het graf van wijlen haren
echtgenoot alhier te plaatsen, heb ik de
eer te berichten dat het beeld hoog is 1 meter
90 centimeter en het voetstuk 75 centimeter.
Het stelt voor Hekate, de godin der on-
derveld, en vrouwenfiguren eenen hoort
houdend boven haar hoofd.

Dit wijstheid heb ik met D. Hindemüller
opgediept uit eenen enzylopedie.

Hopende dat u met het bovenstaand vol-
gaand Zult zijn ingelicht, heb ik de eer
mij met de meeste Hoogachtung te bekenen.

Mit Hoogachtung Dr.

J. H. B. Becking.

HEIDELBERGER KUNSTGESCHICHTLICHE ABHANDLUNGEN

Herausgegeben von Walter Paatz

Neue Folge · Band 5

THEODOR KRAUS

HEKATE

STUDIEN ZU WESEN UND BILD DER GÖTTIN IN KLEINASIEN
UND GRIECHENLAND

Mit 64 Abbildungen auf 24 Tafeln

HEIDELBERG 1960
CARL WINTER · UNIVERSITÄTSVERLAG

In november 1921 komt er bij het gemeentebestuur van Epe een brief van haar binnen verzonden uit Ascona waar zij op dat ogenblik verblijft. Hierin vraagt zij toestemming een beeld te mogen plaatsen op het graf van wijlen docter J. C. Metz. Zij belooft het beeld goed te zullen onderhouden. Gelieve zo schrijft zij Uw antwoord te zenden aan notaris Becking te Vaassen „die het mij zal doen geworden”.

Het college van B en W kan met dit verzoek niet uit de voeten en bij notaris J. H. B. Becking wordt dan ook geïnformeerd hoe groot het beeld is en wat het voorstelt, „teneinde te beoordeelen of de plaatsing van dit beeld op de algemeene begraafplaats toelaatbaar is”.

Het antwoord van de notaris brengt duidelijkheid.

„Het te plaatsen beeld is 180 cm. hoog en het voetstuk 75 cm. Het stelt voor „Hekate” de godin der onderwereld, een vrouwenfiguur, eene toorts houdende boven haar hoofd”. Eerlijkheidshalve vermeldt hij er bij: „Deze wijsheid heb ik met Dr. Windemuller (zijn overbuurman) opgediept uit eene encyclopedie”. Een dergelijk monument op de Vaassense begraafplaats valt bij het college niet in de smaak en de beslissing van B en W gedateerd 15 december 1921 en geadresseerd:

Mevr. de Wed. Metz-Koning

Villa „Jacoba”

te Wijk aan Zee

(gemeente Wijk aan Zee en Duin), is duidelijk:

„Beschikkende op het door U ingediend verzoek tot plaatsing van een beeld op het graf van wijlen den heer J. C. Metz, omtrent welk beeld volgens Uwe aanwijzing, door den heer J. H. B. Becking, notaris te Vaassen inlichtingen zouden worden verstrekt, deelen wij U mede, dat wij, deze inlichtingen verkregen hebbende, bezwaar moeten maken ontheffing te verleenen van het verbod, bedoeld in artikel 77 der algemeene politieverordening voor deze gemeente, wordende dat beeld niet passend geacht op een algemeene begraafplaats”.

Burgemeester en Wethouders der gemeente Epe.

Over de godin „Hekate” publiceerde Theodor Kraus in 1960 een uitvoerige studie.

Uit deze studie nam ik die afbeelding over die mijns inziens het best overeenkwam met de omschrijving van notaris Becking.

Ik herinner mij dat op het graf van Dr. Metz destijds een gegoten ijzeren grafplaats stond.

Thans is de plek waar het beeld van „Hekate” zou komen te staan nauwelijks terug te vinden.

W. Terwel.

Voor u gelezen...

Elburger Visserij in oorlogstijd.

Uitgave van Oudheidkundige Vereniging Arent thoe Boecop, Elburg. 64 pagina's; rijk geïllustreerd.

De visserij vormde een onmisbaar element in de voedselvoorziening. Omdat het IJsselmeer in de luchtoorlog als route naar en van Duitsland een grote rol speelde, beleefden de vissers vaak angstige avonturen op het water.

De Wijerd, jaargang 16, nummer 2, juni 1995.

Bevat onder andere:

- Bezwaar aanpassing Vlasbeek bij Epe. Ten westen van Epe liggen drie beeksystemen. De Vlakbeek kruist eerst de Dorpsbeek en vervolgens een ondiep dal. De aanpassingen die het Waterschap Oost-Veluwe in het Beheers- en Onderhoudsplan wil toepassen stuiten op bezwaren van de Stichting tot Behoud van de Veluwe Sprengen en Beken, hoewel zij het met het grootste deel van de plannen wel eens is. Het gaat om het verloren gaan van een unieke cultuurhistorische situatie.

Gelders Erfgoed, 1995-3.

Bevat onder andere:

- Bijbeltegels, door Arno Stam, recensie van het boek: Bijbelse voorstellingen op Nederlandse wandtegels van de 17e tot 20e eeuw door Jan Pluis.
- Tuugkisten in Oost-Nederland, recensie van B. Wander van het boek: Tuug-kisten in Oost-Nederland: Versiering en Typologie door Everhard Jans.

Gelders Erfgoed, 1995-4.

Bevat onder andere:

Overlevingsstrategie Geldersche Kasteelen door Lucienne van Stijn.

- De Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen is de grootste particuliere kastelenbeherende instelling van ons land. Dit jaar bestaat zij 55 jaar en heeft zij 22 in nood verkerende kastelen en historische buitenhuizen voor Gelderland behouden. De Stichting is rijk aan bezit, maar arm aan middelen. Hoe zij de touwtjes aan elkaar tracht te knopen wordt in dit artikel uiteengezet.
- Vrijgevigheid, een zaak bij leven en dood door Andries Mulder. Het schenken en nalaten van kunstvoorwerpen aan musea door particulieren. De schrijver wijst erop dat vele musea niet zo'n fraaie collectie zouden hebben als niet reeds eeuwen lang de burger zijn verzameldrift ten goede had laten komen aan het algemeen belang. Verder geeft hij tips hoe één en ander te regelen.

Uth het Oulde-Bruck, jaargang 15, nummer 3, juli 1995.

Bevat onder andere:

- In de rubriek „Mensen van Vrogger” een interessant artikel over het gebied „De Pol”, waar eens het beruchte roofofslot „Puttenstein” heeft gestaan.

Nieuwsbulletin Felua, jaargang 10, nummer 1, februari 1995.

Bevat onder andere:

- Vroeg-middeleeuwse nederzettingsresten en sporen van ijzerproductie te Loenen door R. M. van Dierendonck. Verkennend onderzoek maakte duidelijk dat zich aan de Noordzijde van het plantsoen op de hoek van De Kempe en de Reuweg grote hoeveelheden ijzerslakken in de ondergrond bevonden, die wezen op het bestaan van een oude ijzerproductie ter plaatse. Er werd ook aardewerk aangetroffen van laat-Merovingische datum.
- Het gemeente-archief van Apeldoorn door C. Volkers, gemeente-archivaris. Het gemeente-archief van Apeldoorn is gevestigd aan de Condorweg 5. De archivaris gaat in zijn artikel uitvoerig in op functies en gebruik van deze gemeentelijke instelling.

Nieuwsbulletin Felua, jaargang 10, nummer 2, juni 1995.

Bevat onder andere:

Ter gelegenheid van de opening van het Historisch Museum Apeldoorn:

- Opening: Historisch Museum Apeldoorn in het centrum geplaatst. Het museum en zijn collectie door drs. R. M. Kemperink.
- Een nieuwe aanwinst voor de collectie Felua: Een album van de Apeldoornse tekenaar en aquarellist Arie Lieman door drs. R. M. Kemperink.

Heemkunde Hattem, nummer 63, juni 1995.

Bevat onder andere:

- De Bataafsche Revolutie in Hattem door Gert Velkamp. Deel VII. Oogkleppen, optimisme en verlichting, of waar de bataaf zijn mosterd vandaan haalde.
- Hattem en de Tweede Wereldoorlog door A. A. Bot. Hoofdstukjes: De ondergrondse pers, Het ware nieuws, De verspreiding, Invasie, De spoorwegstaking, Luchtaanvallen, Kinderen tekenden (deze tekeningen vormen de illustratie bij dit artikel), Het kleine veer, Nog meer beperkingen, Steeds meer schaarste, Brandstofgebrek, Voedselschaarste, Voedseltrekkers, Spitten voor de Duitsers.

Heemkunde Hattem, nummer 64, september 1995.

Bevat onder andere:

- De familie Verkade en Hattem door A. Bredenhoff. De familie Verkade uit de Zaanstreek heeft vanaf eind 19e eeuw contacten gehad binnen de

Hattermse gemeenschap. Het begon toen de kunstschilder Jan Voerman zich na zijn huwelijk met Anna Verkade ging vestigen in het meest noordelijk gelegen Gelderse stadje.

- Hatterm en de Tweede Wereldoorlog door A. A. Bot. Deel IX. In dit deel wordt uitvoerig het verzetswerk en de hulp aan onderduikers verteld.

Kroniek, mededelingen oudheidkundige kring Voorst, jaargang 18, nummer 2.

Bevat onder andere:

- Allerlei artikelen over de Tweede Wereldoorlog: Bertus, opstaan het is oorlog! Geruchten in oorlogstijd, Opgepakt en naar een concentratiekamp, Werken in Duitsland, Hongerkinderen uit Rotterdam, Als de beuken op 't Holthuis konden vertellen, Een onderduiker beleeft de bevrijding, Een grote familie tragedie, De laatste oorlogsdagen, Bevrijding, Een oorkonde van Eisenhower, Bevrijdingslied '45, Opa en oma uit de Vecht vertellen.

Alledaagse Dingen, nummer 1, maart 1995.

Bevat onder andere:

- De versiering van het dagelijks leven door Peter Nissen. Mensen versieren hun leven graag. Vrijwel alles uit hun dagelijkse en niet-dagelijkse leefwereld kan voorwerp van versiering zijn. Zo wordt de tijd van alledag verfraaid met feesten en worden voorwerpen uit de dagelijkse leefomgeving, zoals huisraad en werktuigen, versierd met afbeeldingen, teksten en symbolen. In het door J. H. Kruisinga in 1963 uitgebrachte boekje „Ornamenten van huis en hof” noemt hij windijzers, zonnewijzers, schoorstenen, gevelvormen, patronen in stro- en pannedaken, vensters en deuren, gevelstenen en uithangborden, stoepen, pompen, putten, hekken en poorten.

Alledaagse Dingen, nummer 2, juni 1995.

- Verslag over een studiedag over Volkssporten: Tussen traditie en competitie door Albert van der Zeijden.

De Mothoek, Heemkundige Vereniging Nuwenspete, jaargang 12, nummer 1, september 1995.

Bevat onder andere:

Terug in de tijd – 1818 door A. Pul. In het Nunspeet van nu wordt niet gedacht aan de zee en strandvonderij, maar in 1818 was dat heel actueel. In een briefje van de hoofdschout aan de burgemeester werd verzocht de papieren in de flessenpost van Engelse zeevaarders, op weg om een „doortogt aan de Noordpool te zoeken”, aan „den Heer Gouverneur dezer Provincie” te bezorgen.

Wie in de hierboven genoemde artikelen geïnteresseerd is, kan zich in verbinding stellen met D. te Riele, Dorpsstraat 12, 8171 BP Vaassen, telefoon 0578-571304.

Werkschema van de Streekarchivaris Noord-Veluwe

Maandag	Heerde
Dinsdag	Hatterm
Woensdag	Hatterm
Donderdag	---
Vrijdag	Epe

De Streekarchivaris, G. Kouwenhoven.

Ledenjaarvergadering

De jaarlijkse ledenvergadering van onze vereniging wordt gehouden op donderdag 2 november 1995 in de Brinkzaal van de Eper Gemeente Woning, Stationsstraat 25 in Epe.

De ledenvergadering begint om 19.30 uur.

Na de vergadering om ± 20.15 uur zal er door professor drs J. A. J. Vervloet een interessante lezing gehouden worden over de bewoningsgeschiedenis op de Veluwe van 1.000-1.900 AD.

Wij hopen vele leden en niet-leden te kunnen begroeten. (Voor niet-leden heffen wij een toegangsprijs van f 2,50.

Voor de agenda: zie officiële uitnodiging.

Het bestuur.

Inhoud

Ontginning van woeste gronden in de 19e eeuw door J. C. Kreffer	1
Adolf Frederik Henri de l'Espinasse, geneesheer en verloskundige in Vaassen door W. Terwel	7
Het ongewenste grafmonument door W. Terwel	12
Voor u gelezen... door D. te Riele	16
Werkschema van de Streekarchivaris Noord-Veluwe	19
Ledenjaarvergadering	19